

Самур

№ 3 (192) 2007-ЙИСАН 29-МАРТ

1992-йисан январдилай акъатзава

КУЪРЕЛДИ

ХЪСАН ЖЕДА ЛУГЪУЗВА

Виридуьньядин Банкунин (ВБ) кваллахарри фагъумзавайвал, виликай къвезмай 20 йисуз азербайжандин агъалийрин дуланажагъ мадни хъсан жеда. Абурун фикирдалди, 20 йисан къене чи республикади нафтадайни газдай 240 миллиард доллар къван хийир къачуда. Идакай 20 миллиард доллар гъукуматдин бюджет патал ва 155 миллиард доллар Гъукуматдин Нафтадин Фонд патал чара ийида.

ЛАЦУ КИВАЛЕ КЪАРАР КЪАБУЛДА

Америкадин Садхъанвай Штатрин конгресди тескиярна кланзавай 2008-йисан бюджетда маса уьлквейриз пулунин куьмекар гунин месълани фикирдиз къачунва. Бюджетдин проектда къейд авунвайвал, виликай къвезмай йисуз АСШ-ди къецепатан уьлквейрин яракьлу къуватриз куьмекар гун патал Азербайжандиз 4,3 миллион доллар пул чара ийида. АСШ-дин Лацу Кивале конгресменри гъакни тренингар патал Азербайжандиз 1 миллион доллар пул вугунин гъакъиндай къарар къабулда.

УРУС ЧАЛ ЧИРДАЙ МЕРКЕЗ

Бакуда урус чал чирдай меркез кардик кутан патал гъазурвилер аквазва. Цийи меркез ачухаруниз Урусатдин Къецепатан Крарин Министерстводи куьмекар гуда. Ихътин меркезар чи республикадин районрани кардик кутада. Малум тирвал алай йис дуьньяда урус чалан йис яз гъисабзава ва гъавилай гъар са уьлкведи и рекъяй маракълу тедбирар къилиз акъудзава.

МАД СА ФИЛИАЛ КАРДИК КУТАДА

Март алуькайла Бакудиз атай Урусатдин илимдинни образованидин министр А.Фурсенкоди малумат гайивал, алай йисуз Бакуда М.В.Ломоносован тиварунихъ галай Москвадин Гъукуматдин Университетдин филиал ачух жеда. Филиал вичихъ геьенш аудиторияр авай корпусралди ва облежитиядалди таьминарда. Гъам Азербайжандин, гъамни РФ-дин талукъ министерствойри ина клелзавайбур патал герек тир вири къулай шартлар яратмишда.

"СЕНЯТКАРРИН ЮГЪ" КЪИЛЕ ФИДА

Алай йисан июндин вацра Шеки района "Сеняткаррин югъ" твар ганвай мярекат къиле фида. И йикъара мярекат къиле тухудай комитет арадал гъанва. Тедбирда гъам Шекидин, гъамни республикадин маса районрин сеняткарри иштиракда.

Малум тирвал, Шекида къадим девиррин са бязи сенятар къвердавай арадай акъатзава. И сенятар хуьн ва квахънавай бязи сенятар арадал хкун патал ихътин тедбирар важиблу я.

МЕКТЕБ ПАТАЛ ДАРАМАТ ЭЦИГЗАВА

Балакен района алай йисуз са шумуд цийи мектеб эцигна кардик кутада. И мукъвара райондин Гъанифе хуьре 120 аялди клелдай мектебдин бине эцигна. Цийи мектеб йисан эхирдалди эцигна къутягда. Адахъ члехи зал, гъакни вичин стадион жеда. Ина клелун ва аялрин сагъламвал хуьн патал герек тир гъар жуьредин къулай шартлар яратмишун фикирда къунва.

ГАТФАР ХЪТИН РУШ

Бакудин Гъукуматдин Университетдин регионведениедин факультетдин IV курсунин студент Севинж Исаева.

РИКЕЛАЙ АЛАТ ТИЙИР КЪЕГЪАЛ

Играми "Самур"! Фадлай риклик къалабулух кутазвай са месэладикай кхъиз кланзава. Са гафни авачиз, чи уьлкведа ватандин чилер хуьн патал Къарабагъдин дяведа иштирак авур, къати женгера къегъалвилелди телеф хъайи ксарин - шегъидрин руьгъдиз гъамиша икрам ийизва. Шегъидрин тиварар куьчейриз, мектебриз ягъанва. Гъар района шегъидар кучуькнавай къилди суьрар ава. Шегъидрин хизанриз гъукуматди ара датлана куьмекар гузва, къайгъударвал къалурзава. Са гафуналди, ватан патал шегъид хъайи ксар рикелай рактурзава. Ятлани са бязи вахтара чкадин агъалийривай чпин шегъидар герек тирвал рикел хкиз тежезвай дуьшуьшарни жезва.

Ихътин дуьшуьш чахъни ава. Чавай гъелени чи ватангъилидин - Кцар райондин Ясабрин хуьряй тир Зуьгребегов Сергъед Пирсуьмалидин хчин къегъалвилериз лайих тирвал къимет гуз жезвач. 1956-йисан 14-декабрдиз дидедиз хъайи Сергъед Ясаб хуьруьн юкъван мектеб акъалтарайдалай гуьгъуьниз Генже шегъерда Азербайжандин Хуьруьн Майишатдин Институтдик экечна. Келуналди тафаватлу хъайи къегъал институт къутягъайла, кваллахун патал Берде райондиз рактурна. Шортепе хуьруьн колхоздин къилин агрономвиле кваллахал акъвазай жегъилди гуьгъуьнлай Гь.Б.Зердабидин тиварунихъ галай колхоздин къилин агрономвиле ва Ж.Жаббарлыдин тиварунихъ галай колхоздин седривиле кваллахна. Ам вичихъ гзаф алакьунар авай ин-

сан тир. Ада вичи регъбервал гайи колхозда гъар са касдиз мукъувай къайгъу къалурдай. Гъавилай чкадин агъалийриз С.Зуьгребегован хатур генани пара кландай.

Къарабагъдин дяве къарагъайла, адавай эхиз хъанач. Хожалыдин мусибатди ам къарсуьрна. Сергъеда ватан хуьн патал гуьгъуьлдуказ гъиле яракь къуна, къегъалвилелди душмандин аксина женг члугваз гатлунна. Алакьунризни виклегъвилдиз килигна Сергъед Зуьгребегов ротадин командирвиле тайинарна. Гуьгъуьнлай ам разведкадин клеретдин къил ва штабдин начальник хъана.

Тертер райондин чилерал, Вини Чайлы, Марагъа, Маргушаван, Косапег ва Агъдере хуьрера фейи ягъ-ягъуьна Сергъеда члехи къагъриманвилер къалурна. Амма 1992-йисан 24-августдиз Дранбомдин патав къиле фейи дяведа къегъал лезги душмандин гуьлледиз туьш хъана. Вичи къалурай къегъалвилерай Сергъед Зуьгребегов "Азербайжандин пайдах" ордендиз лайих акуна. Адан къегъалвилер Ш.Серрафан 1997-йисуз Генжеда чапдай акъатай "Рекъинилай гуьгъуьнин уьмуьр" ктабда геьеншдиз къелемдиз къачунва.

Гъуьрметлу редакция! Эхиримжи йисара Кцар райондин хейлин шегъидрин тиварар куьчейриз, мектебриз ва маса объектриз ягъанва. Им рикл ша-

дардай карни я, шегъидрин руьгъдиз икрам авунни. Амма вучиз ятлани мектебризни куьчейриз чпин тиварар ягъанвай шегъидрин сиягъда С.Зуьгребегован тивар авач. Жечни ада клелай Ясаб хуьруьн юкъван мектебдиз и къегъал касдин тивар ягъайтла? И месэладихъ авсиягда гъеле 2004-йисан 5-июлдиз хуьруьн агъалийри собрание къиле тухванай ва райондин члехибурвай хуьруьн мектебдиз Сергъед Зуьгребегован тивар ягъун тлалабнай. Гъайиф къведай кар ам я хъи, къедалди чи тлалабун къилиз акъуднавач. Гила хуьруьн агъалийри редакциядивай и кардиз куьмек гун тлалабзава.

Сулейман МАМЕДБЕГОВ,
Кцар райондин Ясаб хуьруьн юкъван мектебдин муаллим.

Шегъидрин руьгъдиз
икрам ая!

Лезги халкъдин мисал.

ЯРГУН

Чи хуьрер

Лезгийрин дегь чаварин хуьрерикай тир Яргун Самур вацун кьере, Руькел дагьдин ценце, тамарин кьужахда эжля хьанва. Чи эрадин II асирда Клавдий Птолемея тукьуьрай картада Алупандин чилерал, Гьэр (Самур) ва Кас (Кцлар) вацларин арада Яргу шегьер авайди кьалурнава. Яргундин твар византияви Стефанан (III-IV в.й.) "Тайифайрин гьакьиндай" ктабдани гьатнава.

"Яргун" гафунин этимология-дикай рахадайла алимар са шумуд фикирдал акьвазвава. Садбуру и топоним лезгийрин хуьруьн майишатдин крариз кьуват гузвай Яр гьуцдихь галаз алакьалу тирди кьалурзава. Муькуьбуру "Яргу" гафунин "н" алава хьанвай форма кьабулзавач ва халкьдин меце и гаф "Яргу" хьиз амайди кьейд ийизва. "Яргу балклар", "Яргу пел" хьтин ибараяр халкьди исятдани ишлемишзава.

И фикирнихь умумиламишдай са жигет ава: "Яргун" топоним гьакьикьатдани "Яр" гафунихь галаз алакьалу я.

"Яр" гафунихь "ракьинин нур" хьтин мана ава. Тебиатдал чан атай гафларин берездиз лезгийри "яран бере" лугьуда. Рагь акьадай чка халкьдин меце "яр акьадай" чка хьизни гьатнава. Гьа икI, "Яргун" гафунин "яру хьун", "яру ранг акьалтун" манарни гузва. Лезги чилерал алай гуьзчивилин члехи тепейрикай тир Келетхуьруьн куклушдал дегь чавара хуьрерин ва кьушунрин арада алакьа тукьуьрун патал цайлахьан куклуьрдай. Ийфиз ялавдин, юкьуз гумадин куьмекдалди душман атуникай хабар гудай.

Вад лагьай виш йисара гьезерри и шегьер чукурна. А девирдилай инихь хуьруьз Гьезер, алай вахтунда Гьезерни лугьузва. Хуьруьн кьвед лагьай твар бязи авторри кьхьизвайвал, "гьезер" гафуникай ваь, "гьезер" гафуникай тукьуьр хьанва. И гафунин сад лагьай слогдик квай ачух сес(е), адал ударение алачирвилай, зайиф хьана, винидихь кьалурнавай формадин звезда "Гьезер" твар пайда хьана. И фикир тестикьардай мад са делил: Кьиблепатан Дагьустанда "Гьезер" твар авайвал хьенвай Гьезерхуьр ава.

Гуьгьуьнлай арабрин чапхунчийри лезгийриз басрух ганай. Арабрин гьаким Марвана чпин

аксина женг чуьгур, муьтлуьгь тахьай лезгийрин цудралди хуьрер чукурнай. Абурукай садни Яргун тир.

Лезги чилерал, гьакьни Яргундал Ирандин чапхунчийрини са шумудра вегьенай. 1460-йисуз Самурдин кьере кьиле фейи женгера лезгийри Сефевийрин гьаким Шейх Жуйнейд яна кьенай. Кьулухь катая кьушунди адан мейит Яргундал кучукнай. Бубадин кьисас кьахчуз алахьай Шейх Гьейдерни (Шагь Исмаил Хетадин буба) лезгийрихь галаз дяведа гьелек хьанай. Гзаф йисар алаатайла, 1544-йисуз иранвийри Яргундал, Шейх Жуйнейдан сур алай чкадал гуьмбет хкажнай. И мукьвара а гуьмбет Азербайжандин гьукуматди цийи кьилелай тухькьурна. Гуьмбетдин гьар цла са тIакI ава. Са гьуьжредихь гурарар ава. Гуьмбетдин кьене, Шейх Жуйнейдан сурал алай сандух XVI виш йисан сеняткарвиллин иер чешне я. Сандухдин яргьивал 2,12 метр, гьяркьувал 1,20 метр, кьакьанвал 1,25 метр я.

Гуьмбетдилай 35-40 метр кьван яргьаз 3-4 метр деринвиле тунел ава. Кьене пад экуь вили рангунин керпичдив кьунвай и тунел Келетхуьруьз физва.

1601-йисуз Дербент чапхунчийрикай азад авун патал кьвачел кьарагьай лезгийриз Кьуба патан агьалийрини куьмек ганай. И дяведа яргунвийрин кьве виш касдикай ибарат клеретI иллаки тафаватлу хьанай.

1735-йисуз Дербентдал вегьей Набир шагьди лезгийрин са шумуд хуьр, гьакьни Яргун чукурнай. Хуьруьнвийри маса чкада хуьр кутунатлани, гуьгьуьнлай абур эвелан чилерал - яр акьадай гуьлуьшан чилерал хтанай.

Дегь чавара кьеьепатан уьквейрин савдагарри Дербентдихь ва Ширвандихь хьиз Яргундихь галазни гур алишверин ийидай. Инай абур зардин бафтаяр, сун пекер, халичаяр, сумагар ва вири Кьафкьаздиз сейли тир Яргу балклар тухудай.

Яргундин ва Куьредин балклар дегь чаварилай кьил кутуна вири Кавказдиз сейли тир. Абуруз гьакьни лугьудай: "Яргу балклар", "Куьре балклар".

Тарихдай малум тирвал, арабри и чилериз басрух гайила, абур халкьдал вегьей харжарихь балкларни акатзавай. Лезгийрин балклар сагьалам,

галатун тийижир, кьвачера звер авайбуру тирди чир хьайила, 737-йисуз Марван ибн Мегьамеда анжах Яргу хуьрйи 500 балклар тухванай. IX-X виш йисара арабри лезгийривай гьар йисуз 10 агьзур балклар тухванай. Гьакьни тарихдай 1740-йисуз Набир шагьди Самурдин кьерехдавай хуьрерай 2 агьзур, 1914-йисан дуьньядин дяве кьарагьайла урус пачагьди Куьредай 4 агьзур балклар тухвайди малум я.

Яргунрихь галаз алакьалу маракьлу вакьияр гзаф ава. Мисал яз 1829-йисан вакьиа кьалуриз жеда. Алим, шаир ва генерал Аббаскьулу агьа Бакиханован стха майор Жаферкьулу агьа лезгийрин машгьур кьагьриман, яргунви Ханбутай бегдин руш Чимназал ашукь хьанай. Урасатдинни Ирандин дяведа Жаферкьулу агьади члехи кьагьриманвилер кьалурнай ва ам "Святая Анна" ордендиз лайих акунай. 1929-йисан гаффариз Дагьустандин вири кьушунрин командан генерал М.З.Аргутинскидихь галаз санал Яргундал атай адавай Чимназал ви алудиз хьаначир.

Чимназа Ставрополда клелнай ва ам вичихь гзаф алакьунар авай руш тир. Хайи хуьр абадарун паталди ада лугьуз тежедай кьван алахьунар ийизвай.

Жаферкьулу агьади рушаз вичин рикI ахьаяйла, Чимназа гададин вилик пуд шартI эцигнай: лезги члал чирун, хуьруьн рехь гуьнгуьна хуьр хуьр медресадиз куьмек гун. Сад лагьай шартI четинди тушир. Вучиз лагьайтIа гзаф йисара Дагьустанда кьуллугьзавай Жаферкьулу агьадиз лезги члал хьсандиз чизвай. Кьвед лагьай шартI кьилиз акьудун четин тир, гададихь пулар авачир. И рекьйи Чимназа адаз куьмекна. Бубадин девлетдикай вичел гьалтзавай 40 балклар ва кьве суьруь хпер маса гана, рехь гуьнгуьна хуьр туна. Пуд лагьай шартI кьилиз акьудун патал генерал М.З.Аргутинскиди гададиз куьмекдин гьил яргьи авуна. ШартIар кьилиз акьатайла Жаферкьулу агьади Тифлиса авай вичин члехи стха Аббаскьулу агьадиз хабар ракьурна. А.Бакиханова и вахтунда Кьуба авай вичин папаз Секине халумдиз ихьтин чар кьхьенай: "Играмиди, кланиди!"

...Стха Жаферкьулидин хийирдин кьвалах зи рикьйи я. За

жуван разивал гузва. КлантIа хандин, клантIа бегдин, клантIа са маса касдин руш хьурай. Вичиз кланивал авурай. Куьнени адаз жедайвал куьмек це. Захь пул авайтIа, и хийир кьвалах патал ракьурдай. Анжах авач. Жуван шаларикай сад сусаз багьишламиша."

Гьакьни хьана. Секине халумди мехьерин юкьуз Чимназаз багьалу шал багьишламишна. Ханбутай бегдин дидеди цийи сусан кьужахда кьилел бармак алай кьве гада аял ацукьарна. Аллагьдини вичин патай Чимназаз пуд велед гана - кьве гадани са руш.

Жаферкьулу агьа Бакиханова 1853-йисуз полковниквиллин, гуьгьуьнлай генерал-майорвиллин чин кьачуна. Веледрикай Гьасан агьади ва Агьмед агьади бубадин рехь давамарна. Гьасан агьа генерал-майорвиллин, Агьмед агьа полковниквиллин дережадив агакьна. Нуржагьана вичин дидеди хьиз клелна, халкьдиз кьуллугь авуна.

Яргун дегь чаварилай вичин алакьунар авай кьегьал рухвайрални рушаралди сейли хь айиди я. Илимдални чирвилерал рикI алай инсанрин ватан тир и хуьрйи Тагьан ва Харис хьтин машгьур пагьливанарни акьатна. Гьезеррихь галаз женг чуьгур Тагьан пагьливандин паб Ирема, XIX асирда урус чапхунчийр кукьларий яргунви Ханбутай бегдин паб Тават ва масабур мисал яз кьалуриз жеда.

XVIII виш йисан шаир Селейина дидедиз хьанай. XIX асирда шаир Исгьакь Эфенди и хуьруьн твар вири Кьафкьаздиз сейли авунай. И девлетлу ва савадлу касдин кьвале фад-фад машгьур алимарни шаирар кьватI жедай. 1890-1914-йисара Кьуба уезддин 5 ва Куьре магьалдин 3 хуьре мектебар кардик кутур яргунви Малла Жаруллагь члехи маарифчи тир. Адан теклифдалди Кьубада клелкьхин теблигьдай "Сафа" жемият арадал гьанай. Гуьгьуьнлай ада Яргундал "Маариф" жемият тукьуьрунай.

И хуьре мектеб акьалтIарай Кьафкьаздин сад лагьай летчикьиспытатель Халиддин Мирзеханова Москвадин Авиациядин Институт куьтягнай. 1924-йисуз цийи самолет синагьдай акьудай вахтунда телеф хьайи жегьил лезги Москвада Кремлдин план клане кучукнай.

Кцларин сад лагьай дишегьли механизатор яргунви Ханум Бабаханова я. Ам 9 аялдин диде тир.

Яргунрин юкьван мектеб вичин твар-ван авай муаллимралди сейли я. Абурукай Азиз Гьажиева "Азербайжандин лайихлу муаллим" хьтин гьуьрметдин твар кьачунай. И мектеб акьалтIарай полковник Закир Кьиримханов, Республикадин Кьилин Прокуратурадин прокурор Магьмуд Агьаларов хьтин инсанралди вирида дамахвава.

Яргунвийрихь зурба алимарни ава. Чпин дуьнья дегишарнавай кьве касди - искусстводин илимрин доктор, профессор Нуреддин Гьабибова ва филологиядин илимрин доктор Сафура Якьубовади илимда зурба гелер тунва.

Гзаф йисара Бакудин "Каспар" азарханадиз регьбервал гузвай медицинадин илимрин доктор, профессор Герасим Руьстемов, исятда Москвада яшамини жезвай математикадин илимрин доктор, профессор Вагьид Кьадимов твар-ван авай алимар я.

Алай вахтунда Азербайжандин информатика илимдин зурба веклирнин сиягьда вич техникадин илимрин кандидат тир яргунви Элдар Бугаеван тварни гьатнава. Бакудин Гьукуматдин Университетдин доцент, химиядин илимрин кандидат Бесири Керимовади илимдин рекьйи гзаф агалкьунар кьазанмишнава. Экономикадин илимрин кандидат Алик Керимован, педагогикадин илимрин кандидат Нигар Мамедовадин агалкьунри рикI шадарзава. Цудралди яргунви илимдин шегьредиз акьатиз гьазур жезва. Самира Бабабиевади диссертациядин винел кьвалахзава. Адан вах Айтени Страсбургда илимдив машгьул я.

Яргун чи сейли драматург, вичин пьесаар Дагьустандинни Азербайжандин лезги театррин сегьнейра эцигай Мирзали Руьстемован, шаир Гьажибала Кьафланован, алакьунар авай журналист, "Кцлар" газетдин редактор Видади Севзиханован, агьсакьбал шаир, вичин 105 яшар хьанвай Абдулкерим Керимован ва шумудни са кьегьал инсанрин ватан я.

Седакьет КЕРИМОВА

Ləzgi xalqının böyük qəhrəmanları sırasında adı həmişə fəxrlə çəkilən, mübariz ruhu, xeyrixah əməlləri və dərin zəkası ilə təkcə Azərbaycanın Quba qəzasında deyil, həmçinin Dağıstanda və bütün Qafqazda tanınmış Möhübbəli əfəndi Kuzunvini görkəmli dövlət xadimi Nəriman Nərimanov "nadir insan" adlandırmışdı. Vətəninə və xalqına sonsuz məhəbbət bəsləməsi, haqqı uca tutması, ədalətli, qətiyyətli olması ilə nadir insan kimi tanınan Möhübbəli əfəndi haqqında XX əsrin əvvəllərində Bakıda və Dağıstanda nəşr olunan bəzi mətbuat orqanlarında da məhz belə yazılmışdı.

1868-ci ildə indiki Qusar rayonunun Kuzun kəndində həyata göz açmış, Türkiyədə təhsil almış, bir neçə ərəb ölkəsində olmuş Möhübbəli əfəndi böyük alim və nüfuzlu din xadimi idi. O, ana dili ilə yanaşı türk, ərəb, fars, rus, avar, lak, tabasaran dillərini də mükəmməl bilirdi. Əxlaqa və məntiqə dair üç əsər yazmış, ərəb dilindən bir neçə dini kitabı ləzgi dilinə tərcümə etmişdi. Tarixi mənbələrdə və arxiv sənədlərində adı "Möhübbəli əfəndi Kuzunski", "Molla Möhübbəli", "Möhübbəli əfəndi Kuzunvi" kimi qeyd edilən bu maarifçi 1890-cı ildə öz vəsəiti hesabına doğma kəndində böyük məktəb tikdirmiş, sonrakı illərdə Qusar nahiyəsində 2 mədrəsə açmış, 8 məscidi təmir etdirmişdi. Onun maarifpərvərliyi və xeyrixahlığı barədə 1903-cü ildə Bakıda nəşr olunmuş "Yejeqodnik" məcmuəsində də bəzi məlumatlar verilmiş.

Kuzunlu Möhübbəli əfəndinin tarixi xidmətlərindən biri onun Cağar kəndinin sakini igid Hatəm ağa ilə birlikdə 3 min nəfərlik silahlı dəstə yaradaraq, Aladaş düzündə Qızıl Ordu hissələrinin qarşısını alması olmuşdu. Cəmi 23 ay fəaliyyət göstərmiş Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti 7 ay məhz bu qəhrəmanların və onların cəsur döyüşçülərinin hesabına yaşamışdı.

Möhübbəli əfəndi Kuzunvini vətəni və xalqı qarşısında növbəti tarixi xidməti Quba qəzasında müsəlmanların soyqırımını həyata keçirən erməni daşnaklarına qarşı cihad elan etməsi və onlarla mübarizədə misilsiz qəhrəmanlıqlar göstərməsi olmuşdu. Həmin qəhrəmanlıqlardan "Azərbaycan" və "Samur" qəzetlərində dərc olunmuş məqalələrdə, "Quba faciəsi" adlı tarixi очерkdə və "Qanlı dərə" sənədli povestində ətraflı söhbət açdığımız üçün bu məqalədə Möhübbəli əfəndi Kuzunvi haqqında indiyədək məlum olmayan bəzi faktları oxucuların nəzərinə çatdırmaq istəyirik.

1915-1922-ci illərdə çar istibdadçılarına, erməni daşnaklarına və bolşeviklərə qarşı amansız mübarizə aparmış Möhübbəli əfəndinin fəaliyyəti ilə bağlı faktları illər üzrə açıqlayanda bəzi qaralıq məsələlər daha yaxşı aşkar olur.

1915-Cİ İL: BÖYÜK SƏFƏRBƏRLİK

Ötən əsrin əvvəllərində baş verən bir sıra hadisələr Quba qəzasında əhalinin həyat şəraitini son dərəcə ağırlaşdırmışdı. 1906-1913-cü illərdə Kiyev quberniyasından buraya 2000 kəndlinin köçürülməsi, yerli əhalinin hesabına onlara torpaq ayrılması, qəzanın xüsusi mülkiyyətçi kəndlilərindən vükuf pulu ilə yanaşı verginin də tələb edilməsi, demək olar ki, bütün nahiyələrdə kütləvi narazılıq doğurdu. Bu məsələlərlə əlaqədar Rustov və Qusar nahiyələri kəndlilərinin Qafqaz canişininə və Bakı quberniyası idarəsinə göndərdikləri şikayət ərizələri cavabsız qaldı. (Bax: Azərbaycan SSR MDTA, fond 51, siyahı 2, iş 163, vərəq 39; iş 64, vərəq 26.)

Yoxsulluğun və səfalətin gücləndiyi bir vaxtda birinci dünya müharibəsinin başlanması əhalinin vəziyyətini daha da pisləşdirdi. Çarın 17 iyul 1914-cü tarixli fərmanına əsasən hər yerdə olduğu kimi, Quba qəzasında da səfərbərlik elan edildi. Amma bu səfərbərlik qeyri azərbaycanlı əhaliyə, ləzgilərə şamil olunmuşdu. (Bax: Известия Азербайджанского центрального статистического управления. N 118 отдел таблицы. Баку, издание АИСУ. 1924, С. 88). Fərman verildən 1915-ci ilin payızınadək Quba qəzasından 2000 ləzgi gənci müharibəyə göndərilməyə və onların ailələrindən zorla bir o qədər də döyüş atı alınmışdı. Bu haqsızlıqdan sonra çar məmurları 1915-ci ilin payızında Quba qəzasında böyük səfərbərlik elan etdilər və buradan 5000 ləzginə müharibəyə göndərilməyi qərara aldılar. Həmin hadisə ləzgilərin kütləvi etirazlarına səbəb oldu. Hil, Gədəzeyxür, Xuray, Suvajal, Yuxarı Ləgər, Yasab, Əniğ, Kuzun, Xuzul kəndlərinin əhalisi çar ordusuna əsgər verməkdən boyun qaçıraraq, qiyam qaldırdılar. Hil kəndinin əhalisi eyni zamanda çar məmurlarını qovub, xəzinə torpaqlarını başdan-başa öz əlinə keçirdi. (Bax: Azərbaycan SSR MDTA, fond 1, iş 1136, vərəq 2-3).

Əhalinin mütləq silahlı müqavimət göstərmək iqtidarında olmadığını görə qubernator həmin kəndlərə xüsusi polis dəstələri göndərərək, kəndlilərə amansızcasına divan tutur. Bu hadisə o vaxt xalqı maarifləndirməklə məşğul olan Möhübbəli əfəndini son dərəcə hiddətləndirir və o, ilk dəfə olaraq yerli əhaldən ibarət silahlı dəstə yaradır. Bundan sonra Möhübbəli əfəndi çağırılı Əsgər bəyin oğlu polkovnik Hatəm Sərkarovla görüşür və əhalinin müdafiəsində ötrü silahı müqavimətin zəruri olduğunu bildirir. Ədalətli və xeyrixah adam olan Hatəm ağa bu fikirlə razılaşıb və çox keçmədən o da silahlı dəstə yaradaraq, Möhübbəli əfəndi ilə birgə fəal mübarizəyə qoşulur.

1917-Cİ İL: LƏZGİLƏRİN QIYAMI

Getdikcə daha ağır məhrumiyətlərə düşən Quba qəzası əhalisinin, xüsusən də ləzgilərin haqsızlığa qarşı mübarizəsi 1917-ci ilin ilk günlərindən mütləq şəkildə xarak-

ter aldı. Həmin ilin iyun ayında Qusar nahiyəsinin Əniğ, Zindanmuruq, Cağar, Kuzun kəndlərinin əhalisi silaha sarılıb, özbaşınalığa yol verən hökumət orqanlarına ciddi xəbərdarlıq etdi. Bundan əvvəl, yəni aprelin ilk günlərində nahiyənin Zeyxur və Müşkürlə nahiyəsinin Yalama kəndlərinin əhalisi hökumət nümayəndələrini və polisi bu ərazilərdən qovmuşdular. (Bax: "Kaspi" qəzeti, 12 aprel 1917-ci il.)

Hökumət ləzgilərin qiyamını yatırtmaq üçün onları yaşadıqları kəndlərə polis dəs-

MƏŞHUR LƏZGİLƏR HAQQINDA BİLMƏDİKLƏRİMİZ

MÖHÜBBƏLİ ƏFƏNDİ

tələri yeritdi. Zeki Rəsulovun, Astarza Muradan, Bayram Yüzdenan və başqa fəalları silahlı müqavimət təşkil etməsinə baxmayaraq, polis ilk günlərdə kəndlilərə divan tutmağa nail oldu. Bunu görə Möhübbəli əfəndi Kuzunvi və Hatəm ağa Cağarvi öz dəstələri ilə köməyə gəldilər. Bu döyüşdə polis dəstələri darmadağın edildi.

Bir müddətdən sonra məlum olur ki, polis rəisi Qubada 3 kuzunlunu girov götürüb və bu yolla Möhübbəli əfəndinin dəstəsinə tərs silah etmək istəyir. Bundan hiddətlənən M.Kuzunvi bir neçə adamı ilə Qubaya gəlir və həbsxanaya keşik çəkən polisləri tərs silah edir. İyirmiyədək polislin əl-qolunu bağlayıb və onların silahlarını da yanlarına götürür. Bundan sonra polis idarəsinə gələn rəisə deyir: "Siz günahsız adamları həbsxanaya salmışınız, ona görə də onları azad etdim. Polislərinizin hamısını salamatdır. Silahlarına da dəyməmişik. Bizə nə nəhaq qan, nə də özge silah lazımdır." Möhübbəli əfəndinin bu igidliyindən tezliklə bütün qəza əhalisi xəbər tutur və o, daha da məşhurlaşır.

1918-Cİ İL: HƏSƏNQALA DÖYÜŞÜ

1917-ci ilin sonundan başlayaraq Azərbaycanın qəzalarında, o cümlədən Qubada inqilabi əhval-ruhiyyənin geniş vüsət almasında istifadə edən erməni daşnakları burada öz məkrli niyyətlərini həyata keçirməyi qərara aldılar. O vaxt qəzada (əsasən indiki Xaçmaz rayonu ərazisində) ruslar tərəfindən köçürülüb gətirilmiş ermənilərin yaşadığı bir neçə kənd var idi. Ermənilər bu kəndlərin sayını artırmaq, gələcəkdə Xaçmazı erməni rayonuna çevirmək, xüsusi status tələb etmək niyyətində idilər. Buna görə də onlar bolşeviklər pərdəsi altında qəzada qırğınlar törətməyə, müsəlmanların soyqırımını həyata keçirməyə çalışdılar.

Tarixi sənədlərdən göründüyü kimi, bu, əvvəlcədən düşünülmüş plan idi. Bu haqda Quba şəhərində yaşayan 500-dək erməni də xəbərdar edilmişdi. Ona görə də 1918-ci ilin yazında ermənilərin Quba qəzasında törət-

dikləri qırğınlarla əlaqədar izahat verən Quba şəhər rəisi Əliabbas Əlibəyov demişdi: "1918-ci ilin martın 1-dən əksər Quba erməniləri öz mülklərini satıb şəhərdən köçməyə başladılar. Mən Bağdasarovdan və Məlikovdan bunun səbəbini soruşanda dedilər ki, sizinlə bizim aramızda nə isə olacaq. Komitə bizi geri çağırıb." (ARDA, f. 1061, siyahı 1, iş 96, vərəq 39.)

Erməni daşnakları qəzada ilk soyqırımını 1917-ci ilin sonunda həyata keçirdilər. Həmin ilin dekabrında Bakıdan gələn döyüş drujinası (bu drujinanın üzvləri özlərini bolşevik adlandırın erməni daşnaklarından ibarət idi) Dəvəçidə və Xaçmazda qiyamı yatırtmaq adı ilə dinc əhaliyə divan tutdu.

Bundan sonra qəzada qırğın törədən polkovnik Muradyan oldu. Birinci dünya müharibəsi başlandıanda özünü Rusiyanın müttəfiqi kimi qələmə verən Daşnaksütyun partiyası Muradyanın rəhbərlik etdiyi 2 min nəfərlik erməni qoşununu cəbhəyə yola saldı. Əslində isə bu qoşun cəbhəyə getməyib Xudat stansiyasında dayandı. Bir neçə gündən sonra daşnaklar yerli əhaliyə divan tutmağa başladılar. Qorxuya düşən bəzi kəndlərin əhalisi meşələrə çəkildi. Amma Xaçmazın Həsəngala kəndinin əhalisi ermənilərə müqavimət göstərməyi qərara aldı. Şıxlırlı İbrahim bəy 80 nəfərlə onların köməyinə gəldi və Qazmaların (indiki Yeni həyat kəndinin) yaxınlığında daşnaklarla döyüşə girişdi. Üçüncü gün ağır yaralanan İbrahim bəyi erməni süngüsündən xilas edən Möhübbəli əfəndi 200 döyüşçüsü ilə düşməni geri oturdur.

Hatəm ağa Cağarvinin və Əli bəy Ziziksinin dəstələri köməyə gələnədək Möhübbəli əfəndi Həsəngala ətrafında düşmənin xeysi canlı qüvvəsinə və bir topunu sıradan çıxarır. Dostları köməyə gələndə o, Hatəm ağaya Xudatı, Ələ bəyə isə Qubaya gedən yolu müdafiə etməyi məsləhət görür. İki gündən sonra ermənilərin köməyinə xeysi əlavə hərbi qüvvə gəlir və Xudatda vəziyyət gərginləşir. Ağır döyüşlərdə Hatəm ağanın dəstəsi ermənilərin qarşısını kəsir və onları irəliləməyə qoymur. Əli bəy Ziziski yaralandığından

başçılığı ilə əlavə olaraq 3 minlik qoşun göndərilir. Artıq burada ləzgilərə qarşı erməni daşnaklarının və bolşeviklərin birləşmiş qoşunları döyüşürdü. Qubada bir neçə qoşunun cəmləşdiyinin tarixi sənədlər də sübut edir. 1918-ci ilin iyulun 9-da S.G.Şaumyan V.İ. Leninə göndərdiyi teleqramda yazmışdı: "İyulun 6-da ləzgilər Qubanı mühasirəyə aldılar: vuruşma 8 saata qədər davam etdi, nəticədə düşməni geri oturduldu və qoşunlarımız Qubanın ətrafındakı mövqeləri tutdular." (Из истории гражданской войны в СССР. I т. МГ. 1960, с. 567.)

Arxiv materiallarından göründüyü kimi, təkcə 1918-ci ildə Quba qəzasına 7 dəfə işğalçı daşnak-bolşevik silahlı dəstələri göndərilmişdi. Bu dəstələrdə birlikdə təpədən-dırnağa kimi silahlanmış 10 mindən çox əsgər var idi. (Bax: "Samur" qəzeti N 7 (149), 29 avqust 2003-cü il). Birləşmiş erməni-bolşevik qoşunları 1918-ci ildə Quba qəzasında 162 kəndi dağıtmış, bunlardan 27-sini əhalisi ilə birlikdə yandırmış, 16 min nəfərdən çox dinc əhalini qətlə yetirmişdi. Nizami qoşun hissələrinə qarşı igidliklə döyüşən yerli əhali həmin dövrdə işğalçıların 5 mindən çox əsgərini tələf etmişdi. (Bax: M. Məlikməmmədov. Quba faciəsi. "Azərbaycan" qəzeti N 111, 16 may 1999-cu il.)

Bütün bunlardan sonra Möhübbəli əfəndi dostu Hatəm ağa ilə birlikdə Aladaş düzündə Qızıl Ordu hissələrinin qarşısını kəsməyi və onları Azərbaycana buraxmamağı qərara alır. Bu məsələ V.İ.Leninin narahat edir və o, Nəriman Nərimanova işləri qaydasına qoymaq üçün xüsusi tapşırıq verir. Həmin tapşırıq əsasən 1920-ci ilin martın axırlarında N.Nərimanov 27 əsgərlə Qusarın Hil kəndinə gəlir. Beş günlük danışıqlardan sonra qaçaqlara və yerli əhaliyə qarşı heç bir zor işlədilməyəcəyinə söz verilir. Buna inanan Möhübbəli əfəndi və Hatəm ağa silahlı müqavimətdən əl çəkərək, öz dəstələrini buraxır.

N.Nərimanov müdrik siyasətinin əksinə olaraq, bolşeviklər partiyası antisovet əhval-ruhiyyəsinə görə yerli əhaldən amansız qisas alır. Bu məqsədlə bolşeviklər 1920-ci ildə Quba qəzasına 5 mindən çox əsgər göndərmişdilər. 1921-ci ilin iyulunda əlavə olaraq Daxili İşlər Komissarlığının daha bir neçə dəstəsi qəzaya gəlmişdi. Yerli əhali yenidən etiraz səsinə ucaldanda bolşeviklər kuzunluların hərəkatını "Kuzun əksinqılabı", qəzanın 5-ci nahiyəsinə, yəni Əniğ, Kuzun, Zindanmuruq, Çetkün, Cağar, Yuxarı Ləgər, Suvajal, Xuray və Laza kəndlərini "qiyamçı nahiyə" adlandırır. Hatəm ağa və Möhübbəli əfəndi yenidən dəstələr düzəldərək həmin kəndləri bolşeviklərdən azad etdikdən sonra öz dəstələri ilə avqustun 25-də ikinci dəfə Zindanmuruq kəndi yaxınlığında bolşeviklərlə döyüşə girişmiş, onların 300-dən çox əsgərini əsir alaraq, tərs silah etmişdi. Bütün bunlara görə sonralar bolşeviklər Hatəm ağadan və Möhübbəli əfəndidən qəddarcasına qisas aldılar. Onların Hatəm ağanı necə qətlə yetirdiklərini "Cağarlı Hatəm ağa" adlı tarixi очерkdə (Bax: "Samur" qəzeti N 7 (149), 29 avqust 2003-cü il) geniş şərh etmişik. Möhübbəli əfəndinin bolşeviklər başqa cür, xaincəsinə qəsd təşkil etməklə qisas aldılar.

1922-Cİ İL: QƏSD

Möhübbəli əfəndi Kuzunvini xalq arasındakı nüfuzundan qorxuya düşən bolşevik rəhbərləri Fövqəladə Komissarlığa onu aradan götürməyi tapşırıq. FK bu tapşırığı yerinə yetirmək üçün xüsusi plan hazırlayır. İki kuzunlunu ələ alıb onlara Möhübbəli əfəndini qətlə yetirməyi əmr edir. 1922-ci ildə satqınların əlinə fürsət düşür. Xaçmazın Ağaşirinoba kəndində yaşayan molla Gülbala Möhübbəli əfəndini mövluda çağırır. O, kuzunlu dostu molla Məhəmməddə birlikdə Ağaşirinobaya gəlir. Burada bir nəfər Möhübbəli əfəndiyə deyir ki, gəlidiyi yolla qayıtmasın. Həmin adam qəsd hazırladığını və bir neçə nəfərin pusquda durduğunu bildirir.

Həmişə "igidin igiddən ehtiyatı artıqdır" deyən Möhübbəli əfəndi bu dəfə inadkarlıq edir: "Bir can nədir ki, ondan ötrü düşməni qabağında qaçım." Möhübbəli əfəndinin inandığı ələ çəkməyəcəyinə görə molla Məhəmməd dostunu ölüməndən xilas etmək üçün meclisdən tez çıxıb onun ağı atına minir ki, bolşevik əlaltılarını qaçıdır. Lakin satqınlar həm molla Məhəmmədə, həm də onun kürən atına minməyə məcbur olmuş Möhübbəli əfəndiyə arxadan gizlicə atəş açır. Hər ikisi Qırağı kəndinin ırmarına çatmamış keçinir. Bu qəsd erməni daşnakları ilə əlbir olub ilk günlərdən simasızlığını bürüzə verən yeni hökumətin Möhübbəli əfəndi Kuzunvi kimi qəhrəmanlar qarşısında acizliyini sübut edirdi...

■ Nəcib insan, görkəmli alim Abdullayev Həmid Abdulla oğlu 80 il əvvəl Dağıstan MR Axtı rayonunun Cəbə kəndində kəndli ailəsində dünyaya gəlmişdir. 1941-ci ildə Cəbə kənd ibtidai məktəbini başa vuraraq, Azərbaycan respublikası Xudat rayonunun Çkalov orta məktəbinə daxil olmuşdur. Ailənin ağır maddi vəziyyətlə bağlı o, yeniyetmə ikən əmək fəaliyyətinə başlamağa məcbur olmuş, xronometrajçı və tabelçi vəzifələrində işləmişdir. Orta məktəbi Xudatda bitirib Azərbaycan Dövlət Xalq Təsərrüfatı İnstitutuna daxil olmuşdur. Birinci kursu əla qiymətlərlə başa vuran istedadlı gənc institutun professor və müəllimlərinin nəzər-diqqətini cəlb etmiş, o, Leningrad Maliyyə-İqtisad İnstitutuna göndərilmiş və bu andan başlayaraq Həmid Abdullayev ömrünün ən maraqlı və səmərəli illərini bu gözəl şəhərlə bağlamışdır.

Həmid müəllim özünün çalışqanlığının və məqsədyönlülüğünün əsil qiymətini və bəhrəsini də bu şəhərdə görmüşdür. Leningrad Maliyyə-İqtisad İnstitutu Elmi Şurasının qərarı ilə ona aspiranturada təhsilini davam etdirmək tövsiyyə olunmuşdur.

1950-ci ildən başlayaraq Həmid Abdullayevin ömrünün yeni səhifəsi açılmış və o, elmlə müntəzəm məşğul olmağa başlamışdır. 1953-cü ildə aspiranturada təhsilini uğurla başa çatdıraraq namizədlik dissertasiyasını müdafiə etmiş və iqtisad elmləri nami-

zədi elmi dərəcəsi almışdır.

Sonradan bütün ömrünü elmi-pedaqoji fəaliyyətlə bağlayan Həmid

NÜMUNƏ GÖTÜRÜLMƏLİ HƏYAT

müəllim 1962-ci ildə dosent elmi dərəcəsinə qazanmışdır. O, Azərbaycan Politexnik İnstitutunun siyasi iqtisad kafedrasında müəllim vəzifəsində əmək fəaliyyətini davam etdirmişdir. Müəllim və tələbələr arasında böyük hörmət və nüfuz qazanmış, yüksək

mədəniyyətə və dərin elmi biliyə malik olan bu savadlı və alicənab insan 17 il fasiləsiz olaraq (1954-1970-ci illər) həmin kafedraya rəhbərlik etmişdir.

1971-ci ildən etibarən Həmid müəllim Bakı Ali Partiya Məktəbinin dosenti vəzifəsində, sonradan Bakı Sosial İdarəetmə və Politologiya İnstitutunda, indiki Dövlət İdarəçilik Akademiyasında çalışmışdır. Ağsaqqal alim hazırda həmin Akademiyanın dövlət idarəetməsi və menecment kafedrasında öz peşəkar fəaliyyətini davam etdirir.

Yüksək şəxsi və peşəkar keyfiyyət-

lərə malik olan Abdullayev Həmid Abdulla oğluna bir sıra məsul dövlət, partiya və ictimai vəzifələr və tapşırıqlar etibar olunmuşdur. O, bunları məsuliyyətlə yerinə yetirmişdir.

Həmid müəllimin 60-a yaxın elmi əsəri və məqalələri çap olunmuşdur.

Təbrik edirik!

Onun elmi-pedaqoji fəaliyyəti yüksək qiymətləndirilmiş, o, Azərbaycan Ali Sovetinin Fəxri fərmanı ilə və "Əmək-də fərqlənməyə görə" medalı ilə təltif edilmişdir.

Həmid müəllim qayğıkeş ailə başçısıdır. Onun həyat yoldaşı Fatimət Adıgözelova tibb elmləri namizədidir. O, Azərbaycan Dövlət Tibb Universitetində dosent vəzifəsində işləyir. Oğlu Şamil diş həkimi, qızı Fəridə can həkimidir.

Ömrünün bu ixtiyar çağında Həmid müəllim öz nəcib və qayğıkeş keyfiyyətlərini yüksək dərəcədə saxlayaraq, gənclərə böyük bir örnək olaraq, öz həyat məktəbini nümayiş etdirməkdədir. Biz, onun həmkarları və dostları etibarlılıq və məsuliyyət rəmzi olan gözəl ziyalı Həmid müəllimi 80 illik yubileyi münasibəti ilə ürək-dən təbrik edirik, ona can sağlığı və səadət arzulayırıq!

Azərbaycan Dövlət İdarəçilik Akademiyasının dövlət idarəetməsi və menecment kafedrasının kollektivi adından:

Eldar Azadov.

İnzibati idarəetmə fakültəsinin dekanı i.e.n., dosent.

Murad BAĞIRZADƏ,

kafedra müdiri, i.e.n., dosent.

ПОЭЗИЯДИН ШИШ

КІАНДА ЧАЗ

Куыз ятлани фагъум тийиз дериндай,
Жуванд туна масдак гелкъевез кянда чаз.
Гъвечли члавуз "алахъиз" фад члехи жез,
Члехи хъайла аял хъижез кянда чаз.

Рази тушиз гагъ-гагъ жуван кысметдал,
Вири дуьнья жуванди яз кянда чаз.
Гъилевайбур гуз гарарив, харарив,
Цававайбур алахъна къаз кянда чаз.

Иштагъ члехи, нефсни къати хъайила,
Са-садан як кабаб хъиз нез кянда чаз.
И къларив феи жуван уьмуьрдин,
Гъайифди куз, аял хъиз шез кянда чаз.

Са хъсанвал садаз игъсан авуртла,
Тади квай хъиз адан эвез кянда чаз.
Пай гудамаз тIуран клуфал эцигда,
Къачудамаз члехи эвез кянда чаз.

Дидед члалан хару аваз ван тежез,
Патан члалал рахадай мез кянда чаз.
Лекъер яз къе цавара лув тагана,
Вучиз бев хъиз чилел къекъевез кянда чаз?!

Рагъиб КЦАРВИ

ДУЪНЬЯДИКАЙ ГАЛАТДАЧ

Са береда чна санал багъ кутаз,
Тарар цанай, рикIе аваз мурадар.
Бегъер гузва къе чи багъдин тарари,
Бахтлу я куьн, лугъузва чаз парада.

Вуна зи дерт жувандай яз къабулна,
Зи фикриар, хажалатар цIурурна.
Вуна къени къилихривди, кланиди,
Зи сефил рикI шадвилерив ацIурна.

Кланивили агудда икI инсанар,
Кланивили гуда къени бегъерар.
Хтулрихъди цигел хъанва гила чун,
Къе-пака жед чи веледрин мехъерар.

Уьмуьр гъализ аватIани къун-къуьне,
Алатай къар чи рикIелай алатдач.
Кланивили уьмуьр гъала, хайибур,
Гъа члавуз куьн дуьньядикай галатдач.

ВУЧ АБУРАЙ?

Дуьньядикай хайитIани,
Мадни рикIиз клани я.
Уьмуьр четинд гайитIани,
Кланивили мани я.

Вун рикI алаз агата къе
Дуьньядивни уьмуьрдив.
Жуван гъиле аватIа бахт,
Кар тахъуй ви суьгъурдив.

И дуьньядин члехи суьгъур,
Члехи бахтни чун я, чун.
Вуч авурай дуьньяди, лагъ,
ТергзаватIа чна чун?!

Исам ГЪАСАНОВ

İLHAM MƏNBƏYİ

Mərd igidlər dönük olmaz sözündə,
Qazanar hörməti elin gözündə,
Min nemət olsa da dünya üzündə -
Süfrənin zinəti çörəkdir, çörək.

Sərhəd mölkəmlənilir səngərləriylə,
Əsgər qürrələnilir zəfərləriylə,
Vətən fəxr eyləyir əsgərləriylə -
Əsgərlər Vətənə dirəkdir, dirək.

İşiğə can atar zülmətə düşən,
Vətəni arzular qürbətə düşən,
Əbədi xoşbəxtdir cənnətə düşən -
Qulluğunda duran mələkdir, mələk.

İşiqdan qorxanın çırağı olmaz,
Dostluğa gedənin yarağı olmaz,
Sevgisiz həyatın növrəği olmaz -
Bir qız bir oğlana gərəkdir, gərək.

Düşsəm də borana, çənə dünyada,
Mən qalib gələm yenə dünyada,
Bu ilhamı verən mənə dünyada -
Sinəmdə çırpınan ürəkdir, ürək.

SÖZ

Bu qiymətdə gövhər olmaz,
Belə nurlu səhər olmaz,
Hər vaxt şirin-şəkər olmaz,
Bəzən acı zəhərdir söz.

Açar hərdən ağzın sirrini,
Məzmun geniş, məna dərin,
Qəzəblənsən qarğış, nifrin,
Fərəhlənsən nəmədir söz.

İnsan cəhd edər qurmağa,
Düşmən olar uçurmağa,
Xain qəlblərə vurmağa -
Sivri oxdur, neşətdir söz.

Zinətdir süfrə başında,
Yaqutdur üzük qaşında,
Xeyrin Şərlə savaşında,
İti qılinc, şeşpərdir söz.

Sözü dürr tək sər gələndə,
Gözə nur tək tər gələndə,
Bir-birilə çər gələndə -
İldırımından betərdir söz.

Müzəffər SAKİT
Qusar şəhər 6 saylı
məktəbin müəllimi

VƏTƏN

Nə yaxşı ki, ulularım
Ancaq səni vətən seçib.
Vətən! Sənin tarixindən
Neçə-neçə zəfər keçib!

Yenə igid ərərlənlə
Düşməndən bac alasısan.
Dağlarına sar qonammas,
Sən dağların ulususan.

Yenə yada gərək sinə,
Düşmən qəddi əyləsin.
Qoy tarixdə Vətən sənə
Zəfər yurdu deyilsin!

Aytəkin SƏFƏRÇİNLİ,
Qəbələ rayonundakı
Dizaxlı kənd orta məktəbinin
VIII sinif şagirdi.

Пачагъар дишегълийри
хада, шаирар дидейри.
Лезги халкъдин мисал.

В жизни каждой страны и народа бывают противоречивые периоды. Но в такие периоды обязательно возникают и яркие личности, умеющие влиять на события. Действия этих личностей, оказывающих влияние на формирование общественного мнения и обладающих силой вести за собой массы, оцениваются в разные времена по-разному. Бесспорно, общественно-политический строй во многом корректирует, не сказать формирует исторические реалии. Но все равно историю надо воспринимать как реальность. И не стоит в одночасье рушить созданные вчера идола...

В этом смысле нельзя односторонне оценивать действия таких исторических личностей, как Нариман Нариманов, Мешеди Азизбеков, Ханлар Сафаралиев, Газанфер Мусабеков, Дадаш Буниатзаде, Алигейдар Караев и других, сыгравших большую роль в становлении советской власти в Азербайджане. Они были создателями целой эпохи, которая продолжалась 70 лет. Борющиеся за истинно народное государство, отдавшие жизнь за эту идею, они были настоящими борцами.

Одной из таких ярких личностей, сыгравших большую роль в формировании и становлении бакинского пролетариата, был известный революционер Мухтадир Айдынбеков. Посвятив свою судьбу воплощению в жизнь социалистических идеалов, он не дождался до полной победы советской власти в нашей республике. Его отличали беспредельная вера в правоту своих идей, неиссякаемая энергия, большие организаторские способности, твердость и настойчивость в достижении своей цели.

Бесстрашный революционер, сын лезгинского народа Мухтадир Айдынбеков родился в 1884 году в городе Ахты Самурского округа Дагестана. Совсем маленьким он потерял родителей. Нужда вынудила его покинуть родные края и искать приюта у старшего брата Гаджи Шефи, который жил тогда в Азербайджане - сначала в Нухе, а потом в Кубе. Гаджи Шефи был муллой, и хотел, чтобы Мухтадир тоже посвятил себя религии. Но уроки в медресе были не по душе юноше, и по этой причине между братьями часто возникали споры. Мухтадиру пришлось вновь серьезно задуматься о том, как быть дальше, чем зарабатывать на жизнь.

В конце XIX столетия Баку на глазах становился крупнейшим нефтепромышленным центром царской России. Сюда в поисках заработка стекались бедняки со всего Кавказа. Попытать счастья на промыслах решил и 14-летний Мухтадир. В 1898 году он приехал в Баку и устроился чернорабочим в Биби-Эйбате, на промысле Нафта-лан.

В то время на многих нефтяных промыслах Баку, в частности в Сабунчи, Сураханы, Балаханы и Баилово, работали десятки тысяч лезгин. Одно только Биби-Эйбатское отделение союза нефтеработников насчитывало в своих рядах около 3 тысяч лезгин. Высокий, симпатичный, грамотный юноша, владеющий несколькими языками, Мухтадир сразу оказался в гуще событий. Он и его земляк Кази-Магомед Агасиев принимали активное участие в забастовках рабочих промысла Нафта-лан и вскоре стали профессиональными революционерами.

Боевым крещением для Мухтадира Айдынбекова стала забастовка 2 июля 1903 года, которая проходила на промысле Хатисова. В ней принимали активное участие рабочие всех крупнейших нефтяных районов Баку. В течении трех дней бастовало 45 тысяч рабочих. Забастовкой руководили

Ваек, Фиолетов, Монтин, Мухтадир и другие. В эти дни голос Мухтадира гремел на рабочих собраниях среди дагестанцев. Царские пособники решили особым образом наказать как организаторов стачки, так и обычных рабочих. В частности, в 1903 году они выслали из Баку 15 тысяч лезгин. Но, несмотря на суровые законы царского режима, Баку неуклонно становился одним из центров революционного рабочего движения.

С 1904 года революционной борьбой бакинского пролетариата руководил Сталин. Бакинцы звали его Коба. Вскоре он сплотил и возглавил большевистское движение на всем Закавказье. В декабре под его руководством была проведена всеобщая политическая демонстрация. Она закончилась заключением первого в истории рабочего движения России коллективного договора с бакинскими промышленниками. После этого была создана социал-де-

"опасного" и "вредного" элемента.

В Балаханах пути Сталина и Мухтадира опять пересеклись. Мухтадир Айдынбеков и Кази-Магомед Агасиев стали активными участниками Союза нефтепромышленных рабочих, организованного Сталиным.

21 января 1908 года в Балаханах намечался митинг рабочих. Мухтадир должен был выступить на нем. Полиция, организовав на него облаву, арестовала. Бакинская судебная палата приговорила активно-го члена Бакинской организации большевиков, одного из организаторов мусульманской организации РСДРП "Гуммет" и организатора лезгинской организации "Фарук" Мухтадира Айдынбекова к трем годам ссылки в Архангельскую область. Ни протесты бакинских рабочих, ни петиция лезгин родного Ахты, ни старания брата Гаджи Шефи не смогли подействовать на решение суда. Из ссылки он вернулся в августе 1910 года. Больной, ослабевший, но по-прежнему бесстрашный Мухтадир снова оказался в центре рабочего движения. Приближалась первая мировая война.

М.Азизбеков, П.Джапаридзе, Н.Нариманов, Б.Сардаров, И.Фиолетов, С.Эфендиев, Г.Султанов.

В 1918 году с усилиями М.Айдынбекова и К.Агасиева была восстановлена деятельность "Фарука". Известные лезгинские революционеры Нуреддин Шерифов, Фейзулла Аббасов, Магомед Меликов, Алимирзе Османов, Джигерхан Исмаилов, Исабек Велиханов, Абид Амирасланов, Селимхан Сулейманов, Сейфеддин Гасанбеков и другие были активными участниками этой организации.

Неутомимый М.Айдынбеков вместе с Г.Султановым и М.Исрафилбековым также организовал в Сальянах Совет рабочих, солдат и крестьянских депутатов.

В марте 1918 года в Баку произошла армяно-мусульманская резня. Мухтадир гневно обрушился на провокаторов национальной розни. Он выступал на митингах, призывал к миру между народами. В эти дни бакинская буржуазия вызвала на помощь дагестанских контрреволюционеров. Отряды Нажмутдина Гоцинского, разгромившие Порт-Петровский Военно-революционный комитет, двинулись в Баку. Но

бакинский пролетариат разгромил эти формирования. Однако часть отрядов Гоцинского задержалась в Кубинском уезде и вместе с местными беками и ханами начала действовать против советской власти. Чтобы ликвидировать эти отряды, Бакинский Совнарком отправил в Кубинский уезд красную гвардию. Комиссаром гвардии был закаленный в борьбе Мухтадир Айдынбеков. Здесь вместе с Мир-Джафаром Багировым он провел большую организаторскую работу и сумел сплотить трудящиеся силы вокруг больше-

ков. В апреле 1918 года Бакинский Совнарком решил усилить работу и в Дагестане. Во главе агитационного отряда стоял М.Айдынбеков. Он развернул во всем Дагестане энергичную работу, оказав огромную помощь Дагестанскому ревкому.

А когда на Кавказе появились оккупационные войска генерала Нури-Паши, Совнарком бросил клич. В Кубинском уезде и южном Дагестане поднимал горцев на митинги и со-

здания против немецко-турецких захватчиков Мухтадир Айдынбеков.

1 августа 1918 года Советская власть в Баку пала, погибли 26 бакинских комиссаров, а 15 сентября к власти пришло мусаватистское правительство. Уцелевшие большевики, в том числе и Мухтадир, ушли в подполье. Он установил связь между Бакинским и Дагестанским подпольем. Центр его подпольной организации находился в Кубе. В середине 1919 года, спасаясь от преследования, он основался в глубинке Кубинского уезда, в село Тагар-оба. Здесь его арестовали и отправили в Кубинскую тюрьму, где продержали около полу-месяца, мучая и истязая, а потом зверски убили. Мухтадиру Айдынбекову было 35 лет.

После смерти мужа Мухтадира Инжи осталась одна с семилетним сыном Саламом. По настоянию пяти своих братьев, Инжи вышла замуж за своего земляка, а Салам оказался в детдоме. Закончив школу, юноша поступил в Дербентский педагогический техникум. Трудовую деятельность он начал в школах Яламы и Лечета Хачмасского района. Затем Салам получил образование в Азсельхозинституте, после чего занимался преподавательской деятельностью в Кубинском педтехникуме.

С 1939 года Салам Айдынбеков - ответственный работник ЦК КП(б) Азербайджана. В годы войны он работает первым секретарем Хачмасского района, заочно заканчивает ВПШ. Затем его направляют в Дагестан.

(Продолжение на стр.6)

ИСТОРИЯ

РЕДАКТИРОВАНИЮ

НЕ ПОДЛЕЖИТ

мократическая группа "Гуммет", которая работала под руководством Бакинского Комитета РСДРП. Одним из организаторов и руководителей этой группы был Мухтадир Айдынбеков. С 1904 по 1917 годы свою большевистскую организаторскую работу среди трудящихся он вел через "Гуммет": распространял нелегальные газеты, листовки, читал их рабочим, переводил их на лезгинский и азербайджанский языки. М.Айдынбеков стал одним из выдающихся руководителей рабочего движения и социал-демократических организаций города Баку.

Учитывая многочисленность лезгинских рабочих, по решению Бакинской партийной организации Мухтадир Айдынбеков и Кази-Магомед Агасиев основали группу лезгинских большевиков "Фарук" ("Поборник справедливости"), целью которой было широкое вовлечение многочисленных рабочих-дагестанцев и горцев-крестьян в революционную борьбу. В 1905 году под их руководством был создан Благотворительный Фонд лезгинских рабочих, который объединил в своих рядах около 10 тысяч человек. Собранные пожертвования шли на организацию учебы для детей рабочих и на культурные мероприятия, а также на сохранение Лезгинского Театра, созданного Идрисом Шамхаловым в Баку. Спектакли, ставившиеся на лезгинском языке, объединяли рабочих. Поэтому полиция стала преследовать руководителя и режиссера И.Шамхалова, а также актеров. Через несколько месяцев И.Шамхалову пришлось уехать в Ахты. Там он продолжил начатую работу, и вскоре ахтынцы стали свидетелями открытия первого в истории их города театра.

В подпольных кругах прозвищем высокого, широкоплечего Мухтадира было "Маленький Мамед". Он был таким влиятельным лицом, что несколько раз после того, как он был арестован, правоохранительные органы по настоянию рабочих вынуждены были освободить его из тюрьмы.

В октябре 1904 года бакинцы организовали мощную политическую демонстрацию рабочих с целью освобождения своих руководителей-политзаключенных, и добились своего. Среди них был и М.Айдынбеков. Но его уволили с работы с ярлыком

Руководство Дагестана 40-х лет. Слева направо: С.Айдынбеков, А.Даньялов, А.Алиев, А.Тахтаров.

В эти годы Мухтадир Айдынбеков разъезжал по Кубинскому округу и лезгинским районам Дагестана, разъясняя массам империалистический характер войны, звал к революционным выступлениям.

Накануне февральской революции 1917 года Баку был охвачен грандиозными рабочими забастовками. Одним из их организаторов был руководитель Балаханского отделения Бакинского комитета Мухтадир Айдынбеков. "Маленький Мамед", любящий масс, вместе с другими большевиками восстанавливал рабочие профсоюзы, формировал в Баку рабочую гвардию, организовывал районные и промысловые Советы рабочих, крестьянских и солдатских депутатов, выступал на митингах, проводил огромную работу среди крестьян апшеронских селений. Мухтадир Айдынбеков имел большой авторитет среди рабочих, поэтому его выступления толпа встречала бурными аплодисментами.

На митингах, как правило, ораторы выступали на нескольких языках, в том числе и на лезгинском. По официальной статистике, в 1917 году 23% рабочих на промыслах составляли лезгинцы. Только Биби-Эйбатское отделение организации "Фарук" насчитывало в своих рядах более трех тысяч лезгин. На учредительном собрании Союза нефтепромышленных рабочих 14 мая 1917 года в состав его правления избрали И.Фиолетова, М.Басина, М.Айдынбекова и М.Варначева. На общебакинской конференции большевиков в июне 1917 года Мухтадир был избран в состав Бакинского комитета РСДРП(б). Позднее нефтяники Раманы избрали его депутатом Бакинского Совета. Здесь он работал вместе с такими выдающимися революционерами как

(Продолжение. Начало на стр.5)

Рассказывает сын Салама Айдынбекова Мухтадир:
- Когда видный государственный деятель Азиз Алиев был назначен первым секретарем Дагестанского обкома партии, отца назначили третьим секретарем обкома по пропаганде и агитации. Мы жили в Махачкале в одном доме с ним - мы на четвертом этаже, а Азиз Алиев - на втором. Его семья часто приезжала в Махачкалу навещать его. Чаще всего навещалась Зарифа ханум с Гюларой и сын Тамерлан. Большая дружба связывала наши семьи. Отца и Азиза Мамедовича объединяли ответственность, порядочность и аристократизм. Кроме того, Азиз Алиев ценил в моем отце, помимо его личных качеств, еще и то, что он был сыном выдающегося революционера. Моя мама Дарья была близка с женой Азиза Мамедовича Лейла ханум, а я и мои сестры дружили с их детьми Зарифой, Гюларой и Джамилем. Лейла ханум с мамой часто ходили в Махачкалинский драмтеатр. Азиз Алиев очень любил слушать игру на фортепиано моей сестры Зейнаб. Во всех семейных праздниках наши семьи были вместе. Когда Азиз Мамедович вернулся в Азербайджан, он оставил папу вместо себя руководить Дагестаном. Мы вернулись в Баку в ноябре 1951 года, как раз к свадьбе Алиевых - Зарифы и Гейдара. Родители мои присутствовали на этой свадьбе.

В 1948 году Салам Айдынбеков был назначен председателем Совета Министров ДАССР. Как грамотный и талантливый руководитель, а также кристально чистый, гуманный человек, Салам Айдынбеков сумел завоевать любовь и уважение дагестанцев. Он трижды был избран депутатом Верховного Совета СССР, был награжден орденами Ленина и Трудового Красного Знамени.

В 1951 году Салам Мухтадирович заведовал отделом ЦК КП Азербайджана, а через несколько месяцев стал министром торговли, и на этом посту проработал вплоть до 1954 года. Защитив диссертацию на соискание звания кандидата экономических наук, он читал лекции в ведущих институтах Азербайджана и Дагестана, а позднее возглавил кафедру политэкономии Азербайджанского Государственного Медицинского Института, где проработал 13 лет. Трое его детей - Зейнаб, Инжи и Мухтадир - стали известными врачами. Умер Салам Айдынбеков в 1967 году в 55-летнем возрасте и был похоронен в Аллее почетного захоронения города Баку.

Память известного революционера Мухтадира Айдынбекова долгие годы чтили в Азербайджане и Дагестане. Бывшая Колодезная улица города Баку была переименована в его честь. Одному из поселков Хачмаского района также было присвоено имя М.Айдынбекова. На протяжении долгих лет ученые исследовали жизнь и деятельность М.Айдынбекова и его соратников. Его воспевали поэты и писатели. Пьеса К. Келентерли "Мухтадир" неоднократно ставилась на сцене Мингечаурского Государственного Театра. Одноименная пьеса И.Шерифова и Я.Шейдаева входила в репертуар Гусарского Государственного Лезгинского Театра. Юбилейные даты революционера долгие годы отмечались на государственном уровне.

Однако в судьбе пламенного революционера Мухтадира Айдынбекова, помимо его мученической смерти, есть и еще одна грустная сторона. В начале XX века он был захоронен с почестями в Нагорном парке города Баку. В этом же ряду с памятником Мухтадиру Айдынбекову находились и могилы с установленными памятниками видным революционером Мамедярова, Мусеви, Султанова, Сардарова и других. В 1955-1956 годах, когда открылась Аллея Почетного захоронения, прах вышеперечисленных революционеров, в числе которых был и Мухтадир Айдынбеков, был перезахоронен на новом месте. На могилах всех перезахороненных революционеров были установлены памятники. Лишь могила и памятник Мухтадиру Айдынбекову бесследно исчезли. Несмотря на все старания, Саламу Айдынбекову в свое время так и не удалось прояснить этот вопрос. После смерти Салама поиски продолжил его сын, внук революционера, носящий имя своего деда. Но и его старания оказались безуспешными. А несколько лет назад к тому же переименовали улицу, носившую имя Мухтадира Айдынбекова. Внук революционера, сын известного партийного деятеля Салама Айдынбекова Мухтадир Айдынбеков вот уже несколько лет обращается в вышестоящие инстанции по этому поводу, но ответа не находит. Другой бы на его месте обязательно воспользовался старыми связями, но внук - тезка революционера - человек скромный. Он хочет справедливости, и только. Добьется ли?

Седает КЕРИМОВА

ИЗ СТУРСКИХ ШТАТОВ В ШТАТЫ АМЕРИКАНСКИЕ

Мурад в Конгрессе с сенатором штата Висконсин - Гербертом Кохлом.

Наша газета в одном из предыдущих своих выпусков уже писала про двоих лезгинских юношей и девушку, успешно прошедших экзамены по программе американского правительства по обмену школьниками - FSA FLEX для учебы в США сроком на один год. Недавно мы получили весточку от одного из участников программы, Мурада Касумова.

Мурад учится в 12-м классе школы Ист-Вест города Гринбей штата Висконсин. Его американская семья состоит из четверых человек, включая его сверстницу по программе обмена из Бангладеша. Как и его семья, школа, в которой учится Мурад интернациональная и состоит из учеников-представителей многих народов и национальностей мира. Мурад убежден, что это незаменимый опыт общения и культурного обмена как с

американцами, так и с представителями других стран мира, обучающихся в этой школе. Кроме этого, здесь есть прекрасные возможности для учебы и отдыха. В свободное от учебы время Мурад увлекается вольной борьбой и футболом. Есть и успехи - ему удалось занять третье место на межшкольном чемпионате по вольной борьбе штата Мичиган, где поначалу Мурад находился.

Недавно юноша побывал в столице США - Вашингтоне, где участвовал в недельной программе по интенсивному изучению политической и экономической систем США. Он имел возможность побывать во многих государственных учреждениях и музеях города Вашингтона, включая Конгресс, Мемориал Линкольна, Музей Холокоста и другие. С большим интересом Мурад вспоминает встречу в Конгрессе с сена-

тором от своего штата Висконсин - Гербертом Кохлом.

В своей текущей учебе основной акцент Мурад делает на бизнес предметы, которые, по его мнению, должны помочь ему в дальнейшем университетском образовании. В Баку он успешно окончил математический лицей "Занги". В свои 17 с лишним лет, Мурад, помимо родного лезгинского, свободно владеет еще тремя языками (азербайджанский, русский, английский), проявляет большой интерес к математическим и техническим дисциплинам, умело разбирается в компьютерных программах и занимается веб-дизайном на досуге. Результатом его технического решения является сайт www.stugar.com, посвященный родному селению Мурада - СтИур.

2006 год явился для Мурада весьма успешным. Еще до своего отъезда на учебу в США Мурад Касумов поступил на факультет международных экономических отношений МГИМО, а после и на факультет "финансы и кредит" Азербайджанского Государственного Экономического Университета. Однако, его стремлением является поступление на полную программу обучения в бизнес-школе одного из престижных американских вузов.

Под конец, мы попытались узнать у Мурада о чем ему мечтается сейчас, на что он ответил, что "ему не терпится поехать в родное селение и полежать на испеченном солнцем стоге сена", что он и намерен сделать сразу после своего возвращения из США.

"САМУР"

ЛЕЗГИНСКАЯ ОПЕРА "ШАРВИЛИ"

Известный композитор Магомед Гусейнов недавно завершил своё самое масштабное произведение - многоактную оперу по сюжету лезгинского народного героического эпоса "Шарвили". Либретто Имары Багировой.

Запечатлеть любимого народом героя Шарвили в монументальном музыкально-сценическом памятнике, отвечающем его всенародной популярности в опере - такую цель осуществил выдающийся лезгинский композитор, заслуженный деятель искусств РФ Магомед Гусейнов.

Через знакомый с детства образ могучего эпического богатыря он обращается к исторической памяти народа, чтобы, всколыхнув её, противостоять унифицирующим жизнь своего народа жестоким процессам нашего времени. Величие и нравственная сила образа Шарвили показана в опере с помощью музыки, декорации, литературного текста и театрального действия.

М. Гусейнов последовательно шёл в своём творчестве к этой цели, оттачивая мастерство и принципы композиторской техники XX века. Музыкальное дарование М.Гусейнова отличает по-восточному яркая и выразительная картинность мышления и современный музыкальный

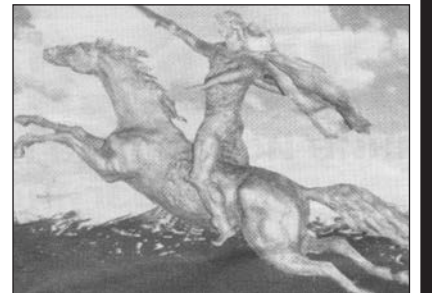
язык.

При создании либретто оперы, М.Гусейнов внёс в него свою чёткую драматургическую концепцию. В опере две дополняющие друг друга линии: героико-эпическая и лирическая. В образе Шарвили - героя-богатыря воплощены лучшие черты характера лезгинского народа.

В соответствии с законами жанра героико-эпической оперы, музыкальное развёртывание отличается величавостью. А само содержание музыкальной речи, её интонация, восходит в своей основе к древним, сплошь диатоническим пластам лезгинского фольклора.

Шарвили - героико-эпическая опера. Здесь, в соответствии с жанром, композитором и автором либретто И.Багировой найдено точное драматургическое и интонационно-стилевое воплощение идеи.

Лирические страницы оперы, в основном, связаны с прекрасным образом Эквер, возлюбленной Шарвили, храброй, преданной девушки. В её партии композитор использует лейтмотивную систему, которая помогает воспринять цельный, обаятельный образ героини. Яркой музыкальной характеристикой наделен образ одного из центральных персонажей оперы - мудреца, мазана

- сказителя Кас-бубы.

Большое место в опере занимают массовые сцены: празднование древнейшего представления "Вацракар", бой с вражеским войском в Квеваре. В большом, красочном свадебном обряде композитор "воскрешает" давно забытые, быстрые круговые танцы лезгинских юношей и девушек. В опере "Шарвили" М.Гусейнов нашёл новую музыкальную стилистику, соответствующую теме. Согласованность художественных координат тематики, коренящейся в древней истории, и способов её изложения в виде музыкально-интонационной аутентичности дают нужное выразительное-стилевое решение.

Опера - интересный для дагестанского слушателя музыкальный жанр, привлекающий к себе большой интерес с появлением в республике Государственного Театра Оперы и Бале-та. Скоро со сцены театра, наряду с операми русских и западноевропейских классиков, дагестанские любители увидят и оперу композитора Магомеда Гусейнова "ШАРВИЛИ".

Маймусат КОРКМАСОВА,
заслуженный деятель искусств
Республики Дагестан.

Мужественным называется тот, кто безбоязненно идет на встречу прекрасной смерти.

Аристотель.

“САМУР” ДИИ МЕКТЕБ

М.Ю. ЛЕРМОНТОВАН ЭСЕРРА ЛЕЗГИЙРИН ОБРАЗАР

М.Ю.Лермонтован яратмишунра Къафкъаздикай кхъенвай эсерри гзаф чка къазва. Машгур критик В.Г.Белинскийди, гъеле Лермонтов са макъалада кхъенвай: "Къафкъаз Лермонтовоз сагъзамаз, муьгъуббатдалди клани тир, къвед лагъай Ватандиз элкъезва".

М.Ю.Лермонтов 1837-йисуз урус пачагъди адан "Шаирдин кьиникъ" ширидиз килигна, Къафкъаздиз суьргуьн авунай. Гъа и йисуз ам Кцларизни атанай. Ам иниз атуниз 1837-йисуз Къуба патан лезгийри хуьлдуьхви Гъажи Мегъамед кылеваз къарагъарай бунтар себеб хъанай. М.Ю.Лермонтов гъа бунтар туьхуьрун паталди ракъурнавай яракълу къуватрик квай. Анжах абур Кцларив агакбай чъавуз лезгийрин бунт туьхуьннавай. Лермонтов пуд юкъуз Кцлара амукъна. Азербайжандин литературовед Ш.Къурбанова кьейдзавайвал, шаир 1937-йисан сентябрдин 17-далай 20-далди Кцлара хъана.

"Лермонтован квал" музейдин илимдин къуллугъчи Р.Белаша шаир Кцлара хъуникай ик кхъизва: "Лермонтов тек са Къубада ваь, Щийи Къубадани (Гилан Кцлар шегъер) хъайиди я. Ам Щийи Къубада Офицерский куьчеда(гилан Ф.Мусеван тварунихъ галай куьче) военный доктор, подполковник Александр Александрович Маршеван квалле амукайди я..."

Кцларвийри суьгъбетзавайвал, доктор Маршеван къунши лезги Къурбаназ Зуьгъре лугъур иер са руш авай къван. Шаир адан гъакъекъар хътин члуав вилерал ашукъ хъанай ва ада вичин "Хенжел" шиирда "са жуьт илагъи вилерикай" раханва.

М.Ю.Лермонтован эсерра члал, Къафкъаздин маса халкъарихъ галаз санал, чи халкъдикай кхъенвай гзаф эсерарни гьалтзава. Абуруз мисал яз, чавай адан "Къачагъ Гъажи", "Къанлу", "Исмайилбег", "Катайди", "Къакъатун" ва маса эсерар къалуризе жда. Икъван гагъди алимри, Лермонтова "Хенжел" шиир тахминан 1838-йисуз кхъейди кьейдза-

вай. Анжах лермонтововед Белаша къалурнавайвал, шаирди и шиир 1837-йисан сентябрдиз Кцлара хъайи чъавуз кхъенва. Лермонтова лезгийрикай кхъенвай "Къачагъ Гъажи" поэма -а девирда Къафкъаздин халкъарин арада гзаф дуьшуьшра кыле физвай несилрин мидачивилиз, къясас вахчунин адетдиз талукъ я. Шаир агъзурралди инсанриз члехи бахтсузвилер гъизвай и члуру адетдиз акси экъечлзава. Поэмадин къагъриманрикай сад жегъил лезги дишегъли Лейла я. Лейла пак, миьхи са инсан я.

Лейладин гъуьл Бей-Булатанни Жемат хуьрйи тир Гъажидин арада душманвилер гъатнава. Бей-Булата Гъажидин стха яна кьенва. Гъажиди а девирдин адетдалди адалай къясас вахчун лазим я. Адавай Бей-Булат яна рекъиз ждай, адан гъиле гъахътин фирсет гъатнавай. Анжах ада акл ийизвач, вучиз лагъайтла адаз вичин душманди уьмуьрдин эхирдалди азаб члугуна кланзава. Гъавилай, Гъажидиз, Бей-Булатан рикл алай кас яна кьена, ам даима хифетда таз кланзава. Поэмадай Лермонтова гъикл и жегъил лезги дишегълидин язух члугъазватла аквазва. Саки, Лейлахихъ галаз санал, эсердин авторни шехъзава.

М.Ю.Лермонтова чи халкъдикай кхъенвай эсеррикай садни "Къакъатун" твар алай шиир я. Эсер черкес рушанни лезги гададин диалогдикай ибарат я. Черкесдин рушаз лезги гада клан хъанва ва ада гададиз вичин квалле акъвазун, вичиз уьмуьрдин юлдаш хъун теклифзава. Анжах лезги жегъил рази жезвач. Вучиз лагъайтла ада душмандилай къясас къахчун, азадвал патал женг туьхун, Ватан азад авун лазим я. И рекъе ам гъар са куьнилай гъил къачуз гъазур я. Муьгъуббатдилани, хушбахтвилелани, квалелани-йикъалайни. Шиирда М.Ю.Лермонтова лезги халкъдин векилрин рикле азавилихъ авай майил ва абурун ватанпересвиле гъиссер къалурнава.

"Исмайилбег" поэмада авторди "Къакъатун" шиирдин сюжет гегъенш таблодал акъудза-

ва ва дагъвийрин милли-азадвиле гъерекатдикай суьгъбетзава. Исмайилбеган кыилел атай къисайри "Къакъатун" шиирда авай лезги женгчидин уьмуьрдин гъикаят давамарзава. Чаз ина мад Кавказдин иер ва гъайбатлу тебиат аквазва.

Поэма пуд паюникай ибарат я. Сад лагъай паюна авторди Исмайилбег Ватандиз хтуникай, къуьзуь лезгидин квалле хъуникай ва ам сад лагъай сеферда жегъил лезги руш Зарадихъ галаз гуьруьшмиш хъуникай суьгъбетзава. Къвед лагъай паюна хайи хуьруьв агакъун, ватангълийри ам шадвилелди къаршиламишун къалурнава. И къве паюнин арадавай гъевчи эпизодда эсердин къагъримандин 14 йис жедалди ада Къафкъазда кыле тухвай уьмуьр, ам Петербургдиз ракъурун рикел кхизва. Идалай гуьгъуьниз Исмайилбег Росламбегдихъ галаз санал бунтуниз гъазур хъуникай, бунт башламиш хъуникай, шаирдин дяведикай фикирар, и дяведа Зарадини иштиракуникай ихтилат физва. Пуд лагъай паюна дяведин сегънеяр, Исмайиланни Зарадин игитвилер, Исмайилбег хайи стха Росламбегди хаинвилелди кьейи сегъне къалурнава.

Поэмада Исмайилбегдинни Зарадин образриз хас жигъетар - мердвал, жумартвал, Ватандиз вафалувал члехи муьгъуббатдалди къалурнава. Эсерда автордиз иллаки лезги руш Зарадин образ гзаф сейли я. Поэмада ам намуслу, къегъал дагъви дишегъли хъиз ганва. Ам вичин хайи Ватандин тебиат хъиз миьхи я. Зарадин рикле чка къунвайди тек са гъисс - тебиатдизни инсандиз муьгъуббатдин гъисс я. Адаз инсанрин язух къезва. Гъа и карди ам бунт къарагъарнавайбурун патаз акъуднава.

Аквазвайвал, М.Ю.Лермонтова вичин эсерра лезгийр мердвиле, игитвиле, дуьзвиле, адалатлувиле ва гъахълувиле лишан хъиз къалурнава. Адан эсеррикай гзафбур лезги члалаз элкъурнава ва лезги шаирри и кар алай девирдани давамарзава.

Азиз МИРЗЕБЕГОВ

КВЕЗ ЧИДАНИ?

- 1920-йисуз Къуба уездда 165650 къван агъалияр яшамш жезвай.
- Инкъилабдал къведалди и уездда 96 мектеб авай.
- 1921-йисуз Къуба уезддин аялри 117 мектебда клелзавай. И мектебра 200 муаллимди квалахзавай. Абурукай 20 дишегълияр тир.
- 1923-1924-йисара Къубада педагогикадин ва хуьруьн майишатдин техникумар кардик кутуна.
- 1929-йисуз Къуба уезд округдиз элкъвена. 1930-йисан 8-августдиз и округ Къуба, Кцлар, Хачмаз, Девечи ва Къонагъкенд хътин районриз элкъвена. 1940-йисан 11- февралдиз Сиязан ва 1943-йисан 8-октябрдиз Худат район яратмишна.

РИКЕЛ ХУЬХ!

ГЪИКИ КХЪИДА?

Гъурметлу редакция! Сад ва къвед числительняр, гъакъни цудалай цеклуьдал къван авай сложенный числительняр гъикл кхъида?

Афакъ АБДУЛКЪАДИРОВА

1. Сад ва къвед числительняр чпи къадар къалурзавай существительнярин вилик квайла, эхирда д авачиз кхъида: са ич, къве ич ва икл мад.
2. Сад, къвед числительнярикай паюнин числительняр жедайла, сад лагъай паюнин эхирда д авачиз кхъида: са-сад, къве-къвед. Тади къачумир, са-сад ша.
3. Паюнин числительняр арада дефис (-) аваз кхъида: къве-къвед, пуд-пуд; къанни муьжуьд-муьжуьд.
4. Цудалай цеклуьдал къван авай сложенный числительняр икл кхъида:
 - а) цл-дилай гуьгъуьниз у аваз: цусад, цукъуд, цувад, цуругуд;
 - б) цл-дилай гуьгъуьнай и аваз: цикъвед, ципуд;
 - в) цл-дилай гуьгъуьнай е аваз: цлерид, цемужуьд, цеклуьд.
5. Къайдадин числительнидин сад лагъай пай рекъемралди кхъенвайла, адахъ "лагъай" гаф кхъин тавуна, дефис (-) эцигиз жеда. Месела: Ада вад лагъай мектебда муаллимвиле квалахзава. Ада 5-мектебда муаллимвиле квалахзава.

РЕГЪЯТ ФУ

МАХ

Садра лежберди векъ язавай. Галатнаваз ам са валан клане ял ягъиз ацукъна. Садлагъана тамукай гишин жанавур хкатна. Ада касдивай фу тлалабна. Фу дадлу тир. Жанавурди лагъана:

- Заз гъар юкъуз фу нез кландай. Ам за гъинай жагъури?
- Чил цана кланда!
- Ахпа фу жедани?
- Ваь, гъар гана кланда!
- Ахпа фу жедани?
- Акъваз садра. Сифте къуьл цана кланда. Ам акъалт-

да, гатфарихъ члехи жеда, ахпа ада цуьк ийида, ахпа кыл къада.

- Агъ, - Ухът аладарна жанавурди, - вуч яргъалди гуьзлемишна кланзавачни! Ваь! И квалах гзаф залан ва сугъулди я. Вуна заз регъятдиз тлуьн гъикл жагъурдатла лагъ...
- Хъурай ман, - лагъана лежберди, - ятла регъят тлуьн неь. Яйлахда балклан ава, гъа-

низ алад.

- Жанавур фена яйлахдиз, адаз векъ незвай балклан акуна:
- Балклан, балклан, за вун неда.
- Неь ман, - лагъана балкланди. - Анжах сифте зи къвачерик квая леэнар хкуда, тахъайтла абуру ви сарар хада.
- Жанавур рази хъана. Леэнар хкудун патал ам гьалтна. Балкланди адан сарар кутуна клурув яна. Жанавур кьена.

XALQA DAYAQ İNSAN

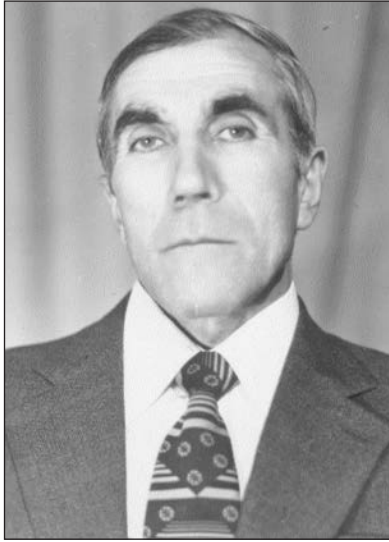
Onun kimi insanlar həyata az-az gəlir. Bütün ömrü boyu halal zəhmətinə güvənən, haqqı, ədaləti həmişə uca tutan, ən ağır anlarda belə son tikəsini əlsiz-ayaqsızlara uzadan, həyatın gərdsinə əyilməyən insanlar. 1933-cü ilin mayın 15-də Qəbələ rayonunda həyata göz açmış Baba Davud oğlu Babayev belə insan idi. Bütün bir rayonun ağsaqqalı idi o. Çoxlarının müəllimi olmuşdu. Çoxlarına atalıq qayğısı göstərmişdi. Üzündə daim təbəssüm, nur var idi Baba müəllimin. Heç kəsdən məsləhətini, köməyini əsirgəməzdi. Onun bircə söhbətindən sonra ən qanlı-bıçaqlı insanlar belə bir-biri ilə barışardı. Bu günlərdə amansız ölümün onu aramızdan aparması bütün rayon ictimaiyyəti, qonşu rayonlarda, respublikada onu tanıyan bütün insanlar üçün ağır itki oldu.

1963-cü ildə ADU-nun filologiya fakültəsini bitirən Baba Babayev Qəmərvan kənd sovetinin

katibi və sədri işləmiş, uzun müddət Qutqaşen rayon Partiya Komitəsində müxtəlif vəzifələrdə çalışmışdır. 1984-cü ildən pensiyaya çıxana kimi TİAHİ Qəbələ RK-nə rəhbərlik etmişdir.

Həyat yoldaşı Xədicə ilə beş övlad böyüdüb ərşəyə çatdıran, onların ali təhsil almasına şərait yaradan Baba müəllim gözəl ailə başçısı idi. Ona görə də Babayevlər ailəsi çoxlarına örnəkdir.

Baba müəllim həm də ülvi hisslərlə yaşayan, duyğulu, şair qəlbli insan idi. "Samur" qəzetinin Qəbələdə geniş yayılmasına yaxından kömək göstərən vəfali dostumuzun 2000-ci ildə "Səma" nəşriyyatı tərəfindən "Vətən birdir - Azərbaycan" adlı şeirlər kitabı nəşr olunanda sevinci yerə-göyə sığmırdı. "Ləzgi Baba" təxəllüsü ilə yazırdı Baba müəllim. Bu təxəllüs ona çox yaraşdı. Çünki əsil ləzgi idi: mərd, xeyirxah, insanpərvər. Belə insanın həyatdan

köçməsi xalq üçün böyük itkidir. Çünki o, xalqa dayaq insan idi. Baba Davud oğlu Babayevin əziz xatirəsi onu tanıyanların yaddaşında həmişəlik qalacaqdır. Allah rəhmət eləsin!

"Samur" qəzeti redaksiyasının kollektivi

ГАФАЛАГ

Гунгар (ваклан, филдин кьецел акьатна экьис хьанвай чьехи кьирер)	бивни
Ибалди	сюда, в эту сторону
Ибей	вид аллюра
Ругь(очелдин хьач)	бурьян
Руькуьн	свая, кол
Сакьав	сап
Тумухьан	вассал
Кирф	бузина
Кичегь	темя
Куруч	десна
Кьанкьуш	1)пустотельный; 2) свиц
Кьунж	голенище
Кьуькьуьл хьун	слабето, терять силы
Кламс	ведьма
Клапажул	волчок
Лали	ханум
Мекежа	свинья
Мевенж	магарыч
Никьизар	1) хилый; 2) беспомощный
Чаран-паран	белиберда
Шеври	блудливый

ВƏZİ FAKTLAR

- Ölkəmizdə fəaliyyət göstərən banklar tərəfindən əhaliyə verilən kreditlərin həcmi 8 milyon manata çatdırılıb.
- Dünya gənclərinin 18 faizinin (200 milyon nəfərdən çox) gündəlik xərcləri cəmi 1 dollar təşkil edir. 155 milyon gənc isə gündə 2 dollar xərcləyir. 192 milyon nəfərdən ibarət dünya işsizlərinin yarısı gənclərdir.
- Avropa İttifaqı ölkələrinin əhalisinin sayı 490 milyona çatıb. Bunun 25 milyonu gəlmələrdir.
- Xarici sərmayə qoyuluşuna görə Qazaxıstan MDB-də 1 yeri tutur. Ölkənin iqtisadiyyatı hər il 9-10 faiz artır. Neft, qaz və daş kömür ehtiyatlarına görə Qazaxıstan dünyada 6-cı yeri tutur. Uran filizi ehtiyatlarına görə Qazaxıstan 2-ci yerdədir. Bu ölkənin ABŞ-la əmtəə dövriyyəsi 2 milyard dollara çatıb. Qazaxıstanda ABŞ-ın iştirakı ilə 300 müəssisə fəaliyyət göstərir.
- ABŞ-da 20 milyon kiçik firma var. Azərbaycan onların sayı cəmi 120 mindir. Bu firmalar dövlət büdcəsinin yalnız 10 faizini formalaşdırır. Büdcənin 90 faizi 490 iri vergi ödəyicisinin hesabına formalaşır.
- BMT-nin yaydığı məlumata görə 2006-cı ildə İraqda 34 min nəfər dinc əhali həlak olub.
- İraqa bağlı yeni planın həyata keçirilməsi ABŞ-a 7 milyard dollara başa gələcək.

НОВОСТИ НА ВСЕ ГОЛОСА

ОТКРЫТ СЕКРЕТ ОМОЛОЖЕНИЯ

"Как остановить старение?" - это вопрос, над которым люди издревле ломают голову. Проведя ряд исследований, испанские ученые дали ответ: эликсиром молодости они назвали красное вино.

Дело в том, что в кожце винограда содержится активное вещество мелатонин, которое замедляет процесс увядания тканей организма. В качестве природного гормона оно находится в таких продуктах, как рис, банан, лук и вишня, также в красном вине.

Препараты, содержащие мелатонин, в Великобритании можно купить только по рецепту, но в США они свободно продаются в любой аптеке. Тем не менее, врачи рекомендуют совмещать приятное с полезным, пить больше красного вина и таким образом получать замедляющее старение вещество из натуральных источников.

Напомним, что это далеко не единственное полезное свойство излюбленного европейцами алкогольного напитка. Если выпивать один бокал красного вина в день, то можно избежать сердечных заболеваний; ферменты, содержащиеся в виноградных косточках, борются с развитием разных видов рака. Красное вино предотвращает болезни десен, а также может помочь людям, страдающим бессонницей.

КОНЕЦ СВЕТА НАЗНАЧЕН НА 2012 Г.

Известно, что астрономы майя, жившие в джунглях Гватемалы, сумели примерно 2000 лет назад высчитать без каких-либо приборов и телескопов длительность лунного месяца и составили календарь на тысячелетия вперед. Но они остановились на дате 21 декабря 2012 года, когда, по их данным, должна произойти вселенская катастрофа, после чего начнется новая эра человечества. Невероятным образом индейцы точно установили, что в этот день солнечная система затмит центр Млечного пути. Аналогичное мрачное пророчество обнаружилось и в написанной 3 тысячи лет назад китайской книге пророчеств и мудрости "И Чин". В ее тексте обнаружилось закодированное послание о том, что конец мира наступит 22 декабря 2012 года.

Настораживают ученых гигантские магнитные штормы на Солнце: их интенсивность возрастает и должна достигнуть своего пика все в том же 2012 году. Исследователи из института Макса планка, изучающего солнечную активность, говорят, что подобного состояния Солнца они еще никогда не наблюдали.

Как другие варианты Армагеддона рассматривается взрыв мегавулкана, силой в тысячу раз большей, чем сброшенная на Хиросиму атомная бомба, в американском заповеднике Йеллоустоун. Это может произойти не в 2012 году, а уже завтра.

XALQ TƏ VAVƏ Tİ

- Yasəmən iyləmək baş ağrılarını dəf edər.
- Bir qədar noxudu isladib suyunu ağızda saxlamaq ağrıyan dişini sakit edər.
- Diş əti qanayanda, bir qədar böyütkən kökünü suda qaynadıb, həmin su ilə ağızı yaxalamaq fayda verər.
- Tərxun çeynəmək ağızdan gələn iyi dəf edər.
- Yumurta ağrını üzə sürtmək günəşdən yanmaqdan qoruyar.
- Nanə yemək mədəni qüvvətləndirər və gəyirməni dəf edib iştahını artırar.

- Xörəkdə darçından istifadə etmək ürəyi qüvvətləndirər, hafizəni artırar.
- At südü öskürəyi dəf edər.
- Paxlanı qabıqdan çıxarıb, əzib bez üzərinə yaxıb belə bağlamaq ağrını aparar.
- Yarpız çeynəmək diş ətlərini möhkəmləndirər.
- Bənövşəni çox iyləmək yuxu gətirər.
- Laləni təzə yağ ilə qaynadıb tüklərə sürtmək saçları qaraldar və uzadar.
- Hər kim çox öskürürsə ənciri sirkə ilə qaynadıb suyundan içsə, dəf olar...

САМУР

Главный редактор
Седает КЕРИМОВА

Адрес редакции:
AZ 1073 Баку, Метбуат
проспекти, 529-й квартал,
Издательство "Азербайджан",
этаж 3, каб. № 101.

e-mail:
sedagetkerimova@rambler.ru

Расчетный счет
26233080000
Капитал банк г.Баку
1-й Ясамальский филиал
код 200037
ВОИН 130024708

Газета
зарегистрирована в
Министерстве печати и
информации
Азербайджанской
Республики. Рег. № 78

Индекс: 5581
Тираж: 2200
Заказ: 1150
Тел: 432-92-17

НАПЕЧАТАНА В ИЗДАТЕЛЬСТВЕ "АЗЕРБАЙДЖАН"

"Лекарен така бурлувал
цав я, инсандинди -
халкьдин
бахтлувал патал женг".

Муьктадир Айдинбегов.